

CÁC TIÊU CHUẨN VIỆT NAM VỀ BIÊN MỤC VÀ XỬ LÝ TÀI LIỆU TRONG CÁC THƯ VIỆN VIỆT NAM MỘT SỐ VẤN ĐỀ ĐẶT RA

Lê Thị Thúy Hiền

Đại học Văn hóa Hà Nội

Đặt vấn đề

Trong những thập kỷ gần đây, vấn đề chuẩn hóa nói chung và chuẩn hóa trong biên mục, xử lý tài liệu nói riêng đã bắt đầu được quan tâm ở Việt Nam. Công cụ thực hiện sự chuẩn hóa là các quy chuẩn bao gồm: tiêu chuẩn, quy định kỹ thuật, quy phạm thực hành, và văn bản pháp quy. Với quan niệm như vậy, tiêu chuẩn là một trong những yếu tố góp phần bảo đảm cho việc chuẩn hóa được thực hiện.

Trong phạm vi bài viết này chúng tôi đi sâu vào việc đánh giá thực trạng việc áp dụng các Tiêu chuẩn Việt Nam trong xử lý tài liệu tại các thư viện ở Việt Nam. Bài viết được chia thành 3 phần:

- (i) Các Tiêu chuẩn Việt Nam hiện hành về xử lý tài liệu
- (ii) Một số giải pháp tăng cường tiêu chuẩn hóa trong công tác xử lý tài liệu tại các thư viện Việt Nam.

1. Các Tiêu chuẩn Việt Nam hiện hành về xử lý tài liệu

Ở Việt Nam, việc thiết lập các Tiêu chuẩn Việt Nam (TCVN) về công tác thư viện bắt đầu được quan tâm xây dựng và ban hành vào những năm 80 của thế kỷ 20. Cũng như nhiều nước trên thế giới và theo quy định của Tổ chức Tiêu chuẩn quốc tế (ISO), nội dung các tiêu chuẩn về thư viện nằm trong nhóm ngành thông tin – tư liệu. Hầu hết các tiêu chuẩn này gắn với công tác xử lý tài liệu. Tính đến thời điểm hiện nay, có 11 TCVN liên quan đến xử lý tài liệu đã được ban hành. Cụ thể như sau:

TCVN 4743 - 1989: Xử lý thông tin - Mô tả thư mục tài liệu ban hành năm 1989

Tiêu chuẩn này quy định những yêu cầu đặt ra với công tác mô tả thư mục một tài liệu. Khái niệm tài liệu ở đây bao gồm các tài liệu công bố hoặc không

công bố với các loại hình khác nhau: sách, ấn phẩm tiếp tục, các tài liệu định mức kỹ thuật, các tài liệu kỹ thuật, các báo cáo nghiên cứu khoa học, các tài liệu dịch và luận án. Tiêu chuẩn đã đưa ra các quy tắc để mô tả tài liệu với thành phần các yếu tố mô tả, trình tự sắp xếp các yếu tố, cách điền và phương pháp trình bày các yếu tố mô tả, sử dụng các dấu phân cách giữa các yếu tố và các vùng mô tả.

TCVN 5698- 1992: Từ và cụm từ tiếng nước ngoài viết tắt trong mô tả thư mục ban hành năm 1992

Tiêu chuẩn này quy định danh mục các từ và cụm từ tiếng nước ngoài viết tắt thông dụng dùng cho mô tả thư mục tài liệu. Tiêu chuẩn đưa ra các nguyên tắc viết tắt các từ và các cụm từ đó và các ngôn ngữ nước ngoài được đề cập trong tiêu chuẩn này bao gồm: Tiếng Anh, Pháp, Đức, Tây Ban Nha và tiếng Nga.

TCVN 7539 – 2005: Khố mẫu MARC 21 cho dữ liệu thư mục ban hành năm 2005

Tiêu chuẩn này quy định về cách trình bày các dữ liệu thư mục cho biên mục đọc máy. Đây là một tiêu chuẩn mới được ban hành và là tiêu chuẩn duy nhất trong số bốn tiêu chuẩn vừa đề cập được xây dựng trên cơ sở một chuẩn biên mục của Hoa Kỳ.

TCVN 7587:2007 Thông tin và Tư liệu – Tên và Mã địa danh Việt Nam dùng trong lưu trữ và trao đổi thông tin khoa học và công nghệ

Tiêu chuẩn này quy định các yêu cầu và quy tắc viết địa danh Việt Nam (bao gồm địa danh hành chính và phi hành chính) và mã các tỉnh/thành phố trực thuộc trung ương trong lưu trữ và trao đổi thông tin khoa học và công nghệ.

TCVN 7588: 2007 Thông tin và Tư liệu – Tên và Mã tổ chức dịch vụ Thông tin KH&CN Việt nam dùng trong lưu trữ và trao đổi thông tin khoa học và công nghệ

Tiêu chuẩn này quy định các yêu cầu đối với việc viết tên và mã các tổ chức dịch vụ thông tin khoa học và công nghệ Việt Nam dùng trong lưu trữ và trao đổi thông tin khoa học và công nghệ.

TCVN 4524:2009 Tư liệu – Bài tóm tắt cho xuất bản phẩm và tư liệu

Tiêu chuẩn này thay thế cho TCVN 4524 Bài tóm tắt và bài chú giải ban hành năm 1988

Tư liệu – bài tóm tắt cho xuất bản phẩm và tư liệu

Tiêu chuẩn này đưa ra các hướng dẫn cho việc chuẩn bị và trình bày các bài tóm tắt các tài liệu.

TCVN 5697:2009 Từ và cụm từ tiếng Việt viết tắt trong mô tả thư mục

Tiêu chuẩn này thay thế cho TCVN 5697 ban hành năm 1992. Tiêu chuẩn này quy định danh mục các từ và cụm từ tiếng Việt viết tắt thông dụng dùng trong mô tả thư mục tài liệu; nguyên tắc viết tắt các từ và cụm từ đó cũng như qui tắc sử dụng nó; tiêu chuẩn dùng để viết tắt các từ và cụm từ không thuộc lĩnh vực thông tin tư liệu, tiêu chuẩn không bao gồm tên viết tắt các cơ quan và tổ chức cũng như nhan đề tài liệu.

TCVN 10669: 2014 ISO 5963:1985 Thông tin và tư liệu – Phương pháp phân tích tài liệu, xác định chủ đề và lựa chọn các thuật ngữ định chỉ mục

Tiêu chuẩn này hướng dẫn quy trình và các bước thực hiện định chỉ mục tài liệu.

TCVN 10670:2014 Hoạt động thư viện – Thuật ngữ và định nghĩa về bổ sung và biên mục

Tiêu chuẩn này trình bày các thuật ngữ và các định nghĩa của các khái niệm chọn lọc liên quan đến công tác xử lý tài liệu và biên mục.

TCVN 10845 : 2015 ISO 832:1994 Thông tin và tư liệu – Mô tả thư mục tài liệu tham khảo và các tham chiếu – Quy tắc viết tắt các thuật ngữ thư mục tham khảo

Tiêu chuẩn này đặt ra quy định về việc viết tắt các thuật ngữ thư mục tham khảo trong mô tả thư mục tài liệu tham khảo và các tham chiếu.

TCVN 10846 : 2015 ISO 999:1996 Thông tin và tư liệu – Hướng dẫn đối với nội dung, tổ chức và trình bày các chỉ mục.

Tiêu chuẩn này đưa ra các hướng dẫn đối với việc trình bày các chỉ mục trong xử lý tài liệu.

2. Một số giải pháp tăng cường tiêu chuẩn hóa trong công tác xử lý tài liệu tại các thư viện Việt Nam

Từ thực trạng về việc áp dụng TCVN ở các thư viện nước ta hiện nay. Và nhu cầu nâng cao chất lượng dịch vụ thư viện thông tin cho bạn đọc, chúng tôi đề xuất một số giải pháp tăng cường tiêu chuẩn hóa trong công tác xử lý tài liệu tại các thư viện Việt Nam dưới đây.

2.1 Đẩy mạnh công tác xây dựng và ban hành thêm một số TCVN mới và soát xét có định kỳ các TCVN về các khâu công tác khác nhau trong xử lý tài liệu

Để làm được việc này một cách nhanh chóng, Ban kỹ thuật tiêu chuẩn TCVN/TC 46 kết hợp với các thư viện và cơ quan thông tin đầu ngành cần tham khảo thêm một số tiêu chuẩn của nước ngoài hoặc tiêu chuẩn quốc tế hiện hành về công tác xử lý tài liệu. Trên thực tế, có thể lựa chọn các tiêu chuẩn quốc tế và tiêu chuẩn phù hợp của các nước ngoài để dịch sang tiếng Việt.

Cần phải chú trọng đến việc soát xét lại các tiêu chuẩn đã được ban hành từ quá lâu, đặc biệt là TCVN 5698. Thực tiễn công tác mô tả thư mục tài liệu đã có nhiều biến đổi. Kể từ năm 1989 đến nay, đã 19 năm trôi qua và việc xem xét lại là cần thiết. Trên cơ sở soát xét các tiêu chuẩn này, cần bổ sung và cập nhật đến tiêu chuẩn thực sự có ý nghĩa là tiêu chuẩn cho các thư viện hiện nay áp dụng.

Để giải quyết được những vấn đề trên, Ban kỹ thuật tiêu chuẩn TCVN/TC 46 cần phối hợp với các cơ quan chủ chốt như: Thư viện Quốc gia Việt Nam, Trung tâm Thông tin Khoa học và Công nghệ Quốc gia, Viện Thông tin Khoa học Xã hội để xây dựng được một chương trình tổng thể cho công tác tiêu chuẩn hoá trong lĩnh vực thư viện - thông tin, đặt ra các kế hoạch cụ thể cho việc biên soạn và triển khai các TCVN trong lĩnh vực hoạt động này.

2.2 Áp dụng các tiêu chuẩn quốc tế về xử lý tài liệu

Để rút ngắn thời gian trong việc xây dựng các tiêu chuẩn về xử lý tài liệu có thể mạnh dạn áp dụng các tiêu chuẩn quốc tế. Để làm được điều đó có thể áp dụng một số biện pháp cụ thể sau: Thực hiện nghiên cứu và lựa chọn các tiêu chuẩn quốc tế liên quan đến hoạt động thư viện - thông tin phù hợp với Việt Nam; Xây dựng các TCVN trên cơ sở dịch nguyên văn hoặc dịch và hiệu chỉnh các tiêu chuẩn này cho thích hợp với điều kiện, hoàn cảnh của Việt Nam; Phổ biến các tiêu chuẩn này trong các thư viện và cơ quan thông tin ở Việt Nam.

2.3 Tăng cường công tác phổ biến, giới thiệu và hướng dẫn sử dụng các tiêu chuẩn đã được ban hành

Để các tiêu chuẩn thực sự được triển khai trong thực tế, các cơ quan chức năng cần đẩy mạnh các hoạt động phổ biến tuyên truyền và các tiêu chuẩn này. Cần chú trọng việc nâng cao nhận thức cho các thư viện và cá nhân người cán

bộ thư viện về vai trò của việc chuẩn hoá nói chung và việc áp dụng các tiêu chuẩn cụ thể nói riêng. Các cơ quan quản lý ngành, Hội thư viện Việt Nam cần thiết lập các quy định và văn bản hướng dẫn để việc triển khai áp dụng các TCVN trong công tác thư viện nói chung và công tác xử lý tài liệu nói riêng được tiến hành đồng bộ và thống nhất. Ngoài hình thức tập huấn đối với từng tiêu chuẩn cụ thể, để đưa nội dung công tác hoạt động tiêu chuẩn vào một số các cuộc hội nghị hội thảo hoặc qua các bài viết trên các báo, tạp chí của ngành.

2.4 Xây dựng và phát triển được một đội ngũ cán bộ nghiệp vụ có trình độ và tay nghề cao

Để có triển khai một cách kịp thời và có hiệu quả các tiêu chuẩn đã được ban hành cần có những người có khả năng làm việc một cách chuyên nghiệp. Bên cạnh đó, cũng cần đặt ra các chính sách khuyến khích, động viên và lôi cuốn các cán bộ thực thi áp dụng các chuẩn nghiệp vụ trong xử lý tài liệu.

KẾT LUẬN: Tiêu chuẩn quốc gia, tiêu chuẩn quốc tế là công cụ quan trọng của chuẩn hóa. Đã đến lúc phải xem xét tiêu chuẩn hóa như là một yếu tố quan trọng giúp cho các thư viện có thể hội nhập, chia sẻ và phát triển nguồn lực phục vụ cho việc khai thác và sử dụng thông tin đạt hiệu quả cao hơn. Để thực hiện được việc chuẩn hóa trong xử lý tài liệu, trước hết cần phải bắt tay vào việc xây dựng, hoàn thiện hệ thống các TCVN về công tác xử lý tài liệu, xử lý thông tin.

Tài liệu tham khảo

1. TCVN 4524: 1988 Bài tóm tắt và bài chú giải.
2. TCVN 4524 : 2009 Tư liệu – Bài tóm tắt cho xuất bản phẩm và tư liệu
3. TCVN 4743: 1989 Xử lý thông tin. Mô tả thư mục tài liệu.
4. TCVN 5697: 1992 Từ và cụm từ tiếng Việt viết tắt trong mô tả thư mục.
5. TCVN 5697:2009 Từ và cụm từ tiếng Việt viết tắt trong mô tả thư mục
6. TCVN 5698: 1992 Từ và cụm từ tiếng nước ngoài viết tắt trong mô tả thư mục.
7. TCVN 7539 - 2005 Khổ mẫu MARC 21 cho dữ liệu thư mục.
8. TCVN 7587:2007 Thông tin và Tư liệu - Tên và Mã địa danh Việt Nam dùng trong lưu trữ và trao đổi thông tin khoa học và công nghệ

9. TCVN 7588: 2007 Thông tin và Tư liệu – Tên và Mã tổ chức dịch vụ Thông tin KH&CN Việt nam dùng trong lưu trữ và trao đổi thông tin khoa học và công nghệ
10. TCVN 10669:2014 ISO 5963:1985 Thông tin và tư liệu – Phương pháp phân tích tài liệu, xác định chủ đề và lựa chọn các thuật ngữ định chỉ mục
11. TCVN 10670:2014 Hoạt động thư viện – Thuật ngữ và định nghĩa về bổ sung và biên mục
12. TCVN 10845 : 2015 ISO 832:1994 Thông tin và tư liệu – Mô tả thư mục tài liệu tham khảo và các tham chiếu – Quy tắc viết tắt các thuật ngữ thư mục tham khảo
13. TCVN 10846 : 2015 ISO 999:1996 Thông tin và tư liệu – Hướng dẫn đối với nội dung, tổ chức và trình bày các chỉ mục
14. Vũ Dương Thúy Ngà (2012). Nghiên cứu hoàn thiện chuẩn hóa trong xử lý tài liệu ở Việt Nam: luận án tiến sỹ.